

ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІНІМІЗАЦІЇ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

STATE FINANCIAL REGULATION AS AN INSTRUMENT FOR MINIMIZING THREATS TO THE ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL LAW

Стаття присвячена дослідженню заходів державного фінансового регулювання, направлених на мінімізацію загроз економічній безпеці України в умовах воєнного стану. Виділено ключові ризики і загрози економічній безпеці України в умовах широкомасштабної військової агресії, які сконцентровані у фінансовій сфері. Систематизовано основні принципи грошово-кредитної політики та особливості державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг на період воєнного стану. Проаналізовано динаміку дефіциту державного бюджету та обсяги залучення фінансових ресурсів на внутрішньому ринку через облігації внутрішньої державної позики. Обґрунтовано необхідність пошуку нових механізмів стабільного фінансування державного бюджету України із зовнішніх джерел як пріоритетного напрямку мінімізації загроз економічній безпеці держави в умовах воєнного стану.

Ключові слова: економічна безпека, виклики та загрози, воєнний стан, державне фінансове регулювання, фінансове забезпечення, мінімізація загроз.

УДК 336.1:338.242

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.2-21>

Маслій О.А.¹

к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківського бізнесу та оподаткування,
Національний університет
«Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Глушко А.Д.²

к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківського бізнесу та оподаткування,
Національний університет
«Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Maslii Oleksandra

National University
"Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

Hlushko Alina

National University
"Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

The article is devoted to the study of state financial regulation measures aimed at minimizing threats to the economic security of Ukraine in the conditions of martial law. The key risks and threats to the economic security of Ukraine in the conditions of large-scale military aggression, which are concentrated in the financial sphere, are highlighted. It has been proven that countering threats in the financial sphere with the use of active state financial regulation in order to provide the necessary financial resources for the needs of the economy and defense makes it possible to prevent the emergence of threats in other components of the state economic security. Most of these threats are sudden and almost impossible to completely neutralize. Therefore, it is necessary to minimize the negative impact of threats in order to prevent their destructive impact on the macroeconomic and financial stability of the national economy. In this context, the problem of forming an effective mechanism of state financial regulation as a tool for minimizing threats to Ukraine's economic security in wartime is being updated. The main tasks of financial regulation in the conditions of martial law as part of ensuring economic security at the macro level are defined. The basic principles of monetary policy and features of state regulation of financial services for the period of martial law are systematized. The dynamics of the deficit of the state budget of Ukraine and the volume of attracting financial resources on the domestic market through domestic state loan bonds are analyzed. It was established that the threat of the state budget imbalance is becoming more and more dangerous and requires the search for external sources of financing due to a shortage of internal ones. The directions of additional financial support for Ukraine in the context of minimizing threats to the economic security of the state have been determined. The need to find new mechanisms for stable financing of the state budget of Ukraine from external sources as a priority direction for minimizing threats to the economic security of the state in the conditions of martial law is substantiated.

Key words: economic security, challenges and threats, martial law, state financial regulation, financial support, threat minimization.

Постановка проблеми. Забезпечення економічної безпеки держави в умовах війни є фундаментальним завданням державного управління. Від своєчасності та ефективності заходів з мінімізації загроз економічній безпеці на макrorівні залежить стійкість, стабільність національної економічної системи та реалізація національних економічних інтересів. В умовах воєнного стану кратно зростають обсяги видатків, що зумовлює виникнення дефіциту фінансових ресурсів і відповідно потребу в специфічному державному фінансовому регулюванні соціально-економічних процесів. Тому необхідність дослідження особливостей державного фінансового регулювання як інструмента мінімізації загроз економічній безпеці України в умовах війни є беззаперечною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Механізми та інструменти державного фінансового

регулювання формувалися протягом тривалого періоду еволюції економічної думки у наукових працях Ф. Кене, А. Тюрго, О. Мірабо, А. Сміта, Дж. Мілля, Дж. Кейнса та багатьох інших економістів-теоретиків. Концептуальні основи державного фінансового регулювання в залежності від соціально-економічних умов розвитку були сформовані у працях Д. Карафа, М. Сюллі [2], які обґрунтували доцільність проведення збалансованої бюджетної політики у мирний час, застосування екстраординарних заходів із поповнення дохідної частини бюджету в умовах війни та необхідність зменшення бюджетного дефіциту й погашення державного боргу, накопиченого під час війни. Окремі проблеми державного фінансового регулювання в кризових умовах досліджуються в працях В. Лагутіна [3], де розкриваються механізми державного фінансового регулювання в умовах

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2184-968X>

² ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4086-1513>

трансформаційної економіки, М. Пасічного [4], який досліджує інституційні засади розвитку фінансового регулювання економіки, та інших науковців.

Разом з цим у працях українських та закордонних науковців актуалізується проблематика економічної безпеки. Так, О. Барановський [5] розкриває генезис економічної безпеки, її системоутворюючі складові. Наукові дослідження З. Варналія [6] присвячені теоретико-методологічним засадам формування економічної безпеки держави. С. Онищенко [7] досліджує природу загроз економічній безпеці на макро, мезо- та мікрорівні, взаємовпливу й взаємозалежності негативних чинників економічної безпеки. Проте в сучасних реаліях проблематика державного фінансового регулювання як інструмента мінімізації загроз економічній безпеці держави в умовах широкомасштабної військової агресії потребує окремого дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття особливостей державного фінансового регулювання в умовах воєнного стану та обґрунтування пріоритетних напрямів мінімізації загроз економічній безпеці України з використанням засобів державного фінансового регулювання.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. В умовах широкомасштабної військової агресії забезпечення економічної безпеки держави ґрунтується на мінімізації екзогенних загроз, більшість з яких є раптовими та майже не піддаються повній нейтралізації. Тому забезпечення стабільного й безперервного функціонування системи державних фінансів при зростанні видатків та скороченні доходів державного бюджету в умовах війни, що супроводжується ціновою нестабільністю й загрозами критичній інфраструктурі, потребує впровадження системи антикризових заходів, спрямованих на фінансування дефіциту державного бюджету з активним використанням зовнішніх джерел.

Одним із найважливіших системоутворюючих елементів економічної безпеки держави є її фінансова складова, що базується на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери. Протидія загрозам у фінансовій сфері з використанням активного державного фінансового регулювання задля забезпечення необхідними фінансовими ресурсами потреб економіки й оборони дозволяє запобігати виникненню загроз у інших складових економічної безпеки держави.

Сутність державного фінансового регулювання в умовах воєнного стану полягає у перерозподілі фінансових ресурсів між певними галузями та сферами суспільного розвитку задля забезпечення соціальної й економічної стабільності на макрорівні. Управління державними фінансами

здійснюється за допомогою фінансового апарату, до складу якого входять органи державного управління всіх рівнів, що вирішують питання мобілізації, розподілу та використання державних фінансових ресурсів [9]. Ключову роль у їх складі відіграє Міністерство фінансів України, основним завданням якого є формування та забезпечення реалізації державної фінансової, бюджетної, податкової і митної політики, та Національний банк України, який розробляє й контролює реалізацію основних засад грошово-кредитної політики держави. Взаємодія цих органів відіграє ключову роль у фінансовому забезпеченні національної економіки воєнного часу та мінімізації загроз економічній безпеці держави у фінансовій сфері.

Підтримка фінансової стабільності в країні за умов високої невизначеності, фінансування зростаючого дефіциту державного бюджету, формування довіри до фінансового ринку через додаткові фінансові гарантії – це головні завдання фінансового регулювання в умовах воєнного стану. Для забезпечення фінансової стабільності вагому роль відіграє Національний банк України, який серед іншого реалізує державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг, форми якого представлено на рис. 1. Незалежний контроль над державними фінансами є ознакою демократичного суспільства. У більшості країн світу незалежну систему зовнішнього контролю забезпечує спеціалізована установа. Цей державний контроль включає нагляд за всіма рішеннями, пов'язаними з фінансовими операціями, а об'єкт контролю має макроекономічний характер. Таким органом фінансового регулювання в Україні є Національний банк України (НБУ), який здійснює нагляд та регулювання діяльності банківських і небанківських фінансових установ з метою сприяння безпеці та фінансовій стабільності української фінансової системи. Цей нагляд дає клієнтам, вкладникам, кредиторам та позичальникам гарантії того, що банки й інші фінансові установи працюють стабільно, своєчасно та відповідно до вимог навіть в умовах воєнного стану, що є основою фінансової стабільності.

У рамках нормативно-правового державного фінансового регулювання 15 квітня 2022 року Рада Національного банку України затвердила основні принципи грошово-кредитної політики під час воєнного стану [10], які застосовуються для нормалізації функціонування економічної та фінансової системи. За цим документом тимчасово припиняється монетарна політика у форматі інфляційного таргетування з плаваючим валютним курсом та дозволяється введення Національним банком України адміністративних обмежень на валютному ринку та обмежень щодо руху капіталу. Основні принципи грошово-кредитної політики в

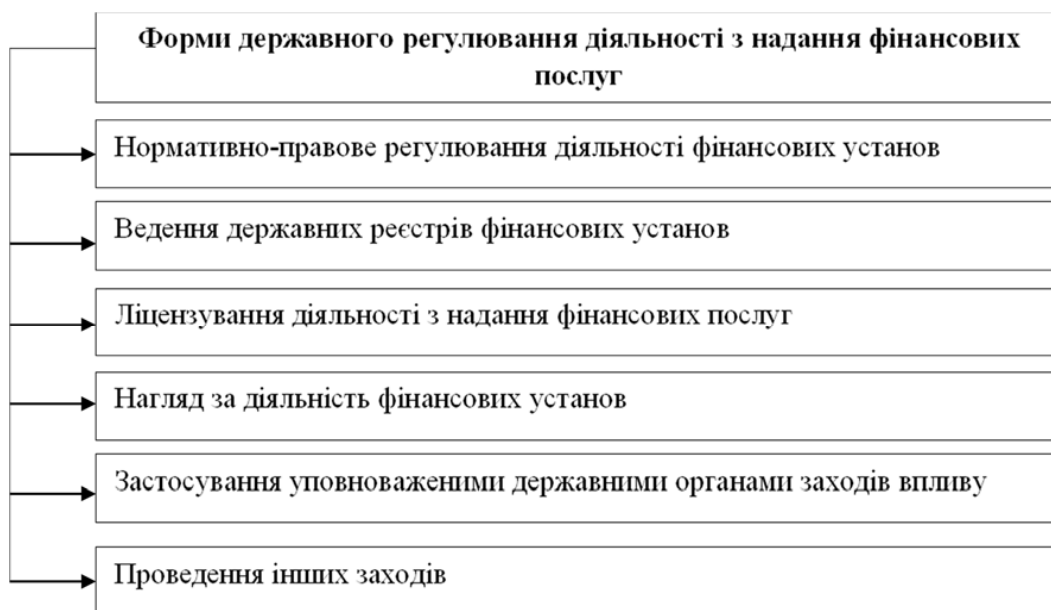

Рис. 1. Форми державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг

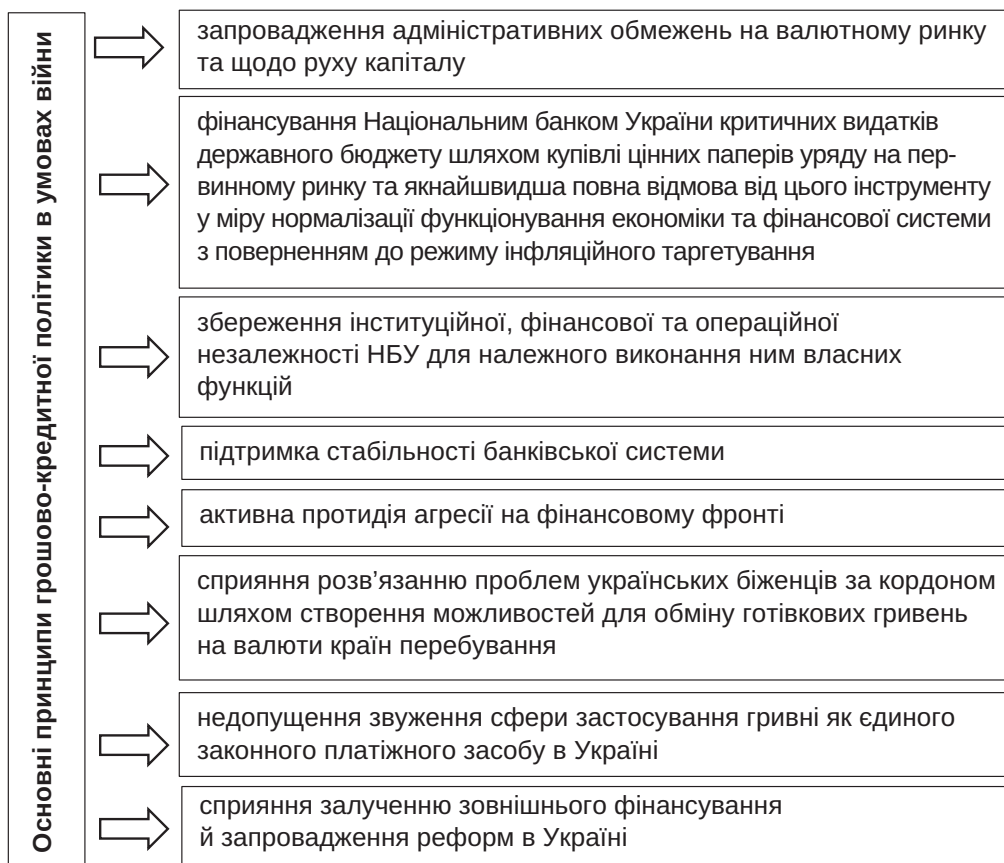

Рис. 2. Основні принципи грошово-кредитної політики в Україні на період воєнного стану

Джерело: складено авторами за даними НБУ [10]

Україні на період воєнного стану систематизовано на рис. 2.

Повна реалізація цих заходів сприяє безперервному фінансуванню видатків державного бюджету,

додатковому фінансуванню Збройних Сил України, захисту ресурсної бази банківської системи та забезпеченню її ліквідності для задоволення підвищеного попиту на валютному ринку [10].

Водночас підхід Національного банку України мінімізує інфляційну загрозу економічній безпеці держави, загрозу макрофінансової дестабілізації, що має сприяти прискореному відновленню дієвості ринкових принципів регулювання у післявоєнний період. Кредитування регулятором державного бюджету є тимчасовим заходом й після скасування правового режиму воєнного стану та відновлення дієвості ринкових інструментів Національний банк України повернеться до традиційного таргетування інфляції з плаваючим курсом і заборонаю фінансування державного бюджету.

Разом із цим в умовах воєнного стану Національний банк України як регулятор банківського сектору та небанківського фінансового ринку встановив ряд додаткових послаблень для окремих учасників фінансового ринку з метою зниження регуляторного навантаження на них (табл. 1).

У період дії воєнного стану Національний банк України продовжував впроваджувати заходи щодо підтримки фінансової стабільності в частині монетарної політики та регулювання фінансового сектору. З метою запобігання відтоку капіталу та недопущення макроекономічних дисбалансів з 4 квітня 2022 року термін розрахунків за імпортно-експортними операціями був тимчасово скорочений з 365 до 90 днів. Нові вимоги застосовуватимуться до імпортно-експортних операцій резидентів.

Питання збалансованості бюджету стає дедалі гострішим, оскільки доходи державного бюджету України постійно зменшуються, а потреби у видатках державного бюджету навпаки зростають. Так, за даними Міністерства фінансів України, у березні 2022 року державні витрати перевищили доходи на 56,1 млрд грн, а у вересні 2022 року – вже на 495,3 млрд грн [12]. Станом на 18.10.2022 року НБУ придбав військових ОВДП на загальну суму 330 млрд грн для підтримки бюджету. У мирний час уявити таку безпрецедентну подію практично неможливо. Тому

збільшення обсягів фінансової допомоги Україні від міжнародних партнерів є важливим для забезпечення фінансової стабільності.

У період дії воєнного стану, незважаючи на значне ускладнення ситуації в бюджетній сфері, Україна продовжує виконувати свої боргові зобов'язання. Для цього створено Фонд обслуговування та погашення державного боргу. У березні 2022 р. Україна здійснила перший платіж у сумі 292 млн дол. США за єврооблігаціями, деномінованими в доларах, термін погашення яких спливає у вересні поточного року, і продовжуватиме виконувати свої зобов'язання, щоб уникнути дефолту або реструктуризації. Разом із тим Міністерство фінансів України активно працює над отриманням міжнародної фінансової допомоги.

Необхідно продовжувати зусилля із залучення додаткового зовнішнього фінансування для України, оскільки залучення коштів на внутрішньому ринку стає дедалі складніше. Зокрема, додатковою фінансовою підтримкою для України може бути:

- приєднання України до механізму Мультидонорського трастового фонду, створеного для спрямування грантових внесків країн-партнерів на позики для підтримки політики розвитку (DPL) від Світового банку;

- окремий багаторічний фонд, створений ЄС для підтримки України у вигляді кредитів і грантів, або надання Україні права на отримання фінансування з Європейського фонду The Next Generation EU;

- перерозподіл спеціальних прав запозичень країн-членів МВФ на користь України. Україна має ініціативу у вигляді фонду під управлінням МВФ, у якому країни-члени МВФ можуть спрямувати частину своїх фінансових ресурсів, у тому числі у формі українських спеціальних прав запозичення, на фінансування за межами доходів МВФ.

Висновки. Ключові ризики і загрози економічній безпеці України в умовах широкомасштабної військової агресії сконцентровані у фінансовій

Таблиця 1

Додаткові послаблення запроваджені НБУ під час воєнного стану

Учасник ринку	Послаблення
Страховики	Не застосовуватимуться заходи впливу за порушення обов'язкових критеріїв нормативів достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика
Кредитні спілки	Не застосовуватимуться заходи впливу за порушення обов'язкових фінансових нормативів та вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами кредитних спілок. Також регулятор не застосовуватиме заходи впливу за порушення строків проведення чергових загальних зборів членів кредитної спілки за підсумками 2021 року.
Фінансові компанії-гарантії	Не застосовуватимуться заходи впливу за порушення обов'язкових фінансових нормативів та вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами.
Небанківські фінансові групи	Застосовуватимуться заходи впливу на порушення вимог щодо достатності регулятивного капіталу, складання та подання консолідованої та субконсолідованої звітності та інформації.

Джерело: складено авторами за [11]

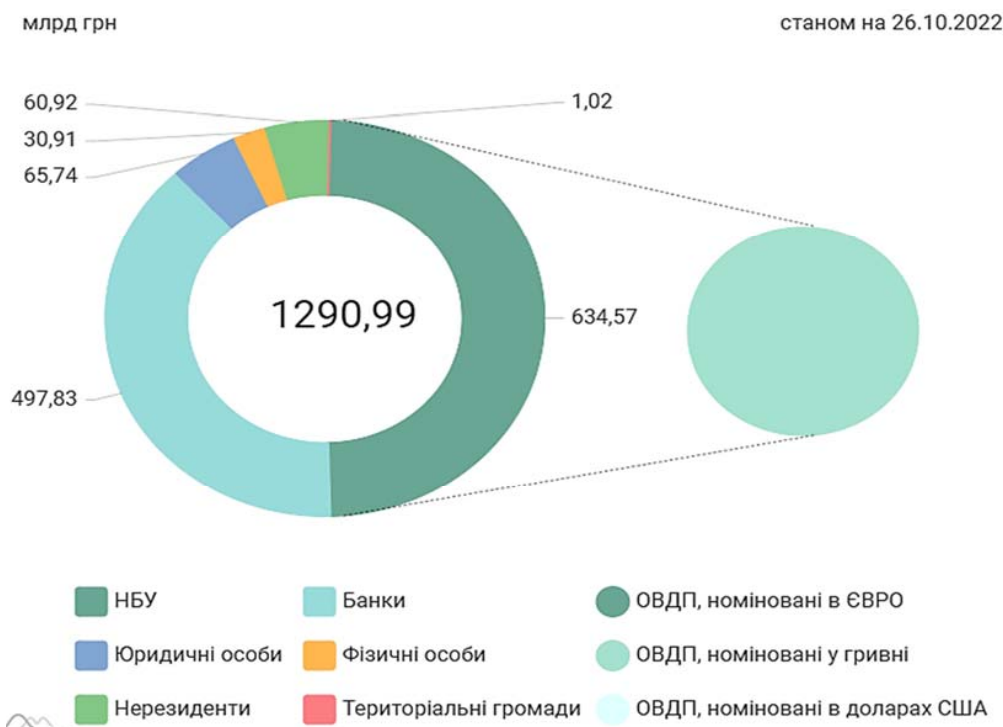

Рис. 3. Структура облігацій внутрішньої державної позики України станом на 26.10.2022 року

Джерело: дані НБУ [13]

сфері, серед яких фінансова дестабілізація, зростаючий дефіцит державного бюджету, девальвація національної валюти, інфляційна загроза. Тому впровадження дієвих механізмів державного фінансового регулювання з використанням антикризових адміністративних важелів впливу сприяє мінімізації негативного впливу загроз економічній безпеці держави в умовах війни. Проте зростаючий дефіцит фінансових ресурсів державного бюджету через зростаючі обсяги бюджетних видатків та скорочення дохідної частини державного бюджету вимагає пошуку нових механізмів стабільного фінансування державного бюджету України із зовнішніх джерел через обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів, вичерпання фінансових резервів, падіння купівельної спроможності й зростання рівня бідності населення та зважаючи на потенційні ризики економічній безпеці України, пов'язані з монетизацією дефіциту державного бюджету.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Стефанишин О. В., Квак М. В., Кічурчак М. В., Терехух М. І. Економічна теорія : навч. посіб. Львів, 2015. 335 с.
2. Білоцерківець В. В., Волошенюк В. В., Завгородня О. О. Історія економічних вчень : підручник. Київ : ЦУЛ, 2016. 376 с.
3. Лагутін В. Д. Бюджетна та монетарна політика: координація в трансформаційній економіці. Київ : КНТЕУ, 2007. 248 с.

4. Пасічний М. Д. Інституційні засади розвитку фінансового регулювання економіки. *Економічний вісник університету*. 2015. Вип. 27 (1). С. 137–144.
5. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія у 2 т. Київ : УБС НБУ, 2014. Т. 1. 831 с.
6. Варналій З. С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації : монографія. Київ : Знання України, 2020. 423 с.
7. Onyshchenko S., Hlushko A., Maslii O., Skryl V. Risks and Threats to Economic Security of Enterprises in the Construction Industry Under Pandemic Conditions. *Lecture Notes in Civil Engineering*. 2021. Volume 181. P. 711–724.
8. Пугач О. А. Світовий досвід упередження загроз економічній безпеці національної економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. Вип. 12 (3). С. 43–46.
9. Чугунов І. Я., Павелко А. В., Канєва Т. В. Державне фінансове регулювання економічних перетворень : монографія. Київ : КНТЕУ, 2015. 376 с.
10. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану. Рішення Ради Національного банку України № 4-рд від 15 квітня 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPGml_2022.pdf?v=4.
11. Danylyshyn B. M., Onyshchenko S. V., Maslii O. A. Socio-economic security: modern approach to ensuring the socio-economic development of the region. *Економіка і регіон*. 2019. № 4 (75). С. 6–13.
12. Національний банк України. Урегульовано діяльність учасників ринку небанківських послуг на час дії воєнного стану. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/uregulovano-diyalnist-uchasnikiv-rinku-nebankivskih-poslug-na-chas-diyi-voennogo-stanu>.

13. Міністерство фінансів України. Виконання державного бюджету України в 2022 р. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov>.

14. Національний банк України. ОВДП, які знаходяться в обігу за номінально-амортизаційною вартістю. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/t-bills>.

REFERENCES:

1. Stefanyshyn O. V., Kvak M. V., Kichurchak M. V., Terebukh M. I. (2015). *Ekonomichna teoriia: navch. posib.* [Economic theory: education. manual]. Lviv, 335p. [in Ukrainian]

2. Bilotserkivets V. V., Volosheniuk V. V., Zavorhonia O. O. (2016). *Istoriia ekonomichnykh vchen: pidruchnyk* [History of economic teachings: textbook]. Kyiv: CEL, 376p. [in Ukrainian]

3. Lahutin V. D. (2007). *Biudzhetna ta monetarna polityka: koordynatsiia v transformatsiinii ekonomitsi* [Fiscal and monetary policy: coordination in a transformational economy]. Kyiv: KNTEU, 248 p. [in Ukrainian]

4. Pasichnyi M. D. (2015). *Instytutsiini zasady rozvytku finansovoho rehuliuвання ekonomiky* [Institutional foundations of the economy financial regulation development]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, vol. 27 (1), pp. 137–144. [in Ukrainian]

5. Baranovsky O. I. (2014) *Filosofiiia bezpeky: monohrafiia* [Security Philosophy: Monograph]. Kyiv: UB NBU, tom. 1, p. 831 [in Ukrainian]

6. Varnaliy Z. S. (2020) *Ekonomichna ta finansova bezpeka Ukrainy v umovakh hlobalizatsii: monohrafiia* [Economic and financial security of Ukraine in the conditions of globalization: Monograph]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 423 p. [in Ukrainian]

7. Onyshchenko S., Hlushko A., Maslii O. and Skryl V. (2022). Risks and Threats to Economic Security of Enterprises in the Construction Industry Under Pandemic Conditions. *Lecture Notes in Civil Engineering*, vol. 181, pp. 711–724.

8. Pugach A. A. (2015). *Svitovyi dosvid uperedzhenia zahroz ekonomichnii bezpetsi natsionalnoi eko-*

nomiky [The World Experience Preventing of the Threats to Economic Security of the National Economy]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia «Ekonomichni nauky»*, vol. 12 (3), pp. 43–46. [in Ukrainian]

9. Chuhunov I. Ia., Pavelko A. V., Kanieva T. V. (2015). *Derzhavne finansove rehuliuвання ekonomichnykh peretvoren: monohrafiia* [State financial regulation of economic transformations: Monograph]. Kyiv: KNTEU, 376 p. [in Ukrainian]

10. *Osnovni zasady hroshovo-kredytnoi polityky na period voiennoho stanu.* Rishennia Rady Natsionalnoho banku Ukrainy № 4-rd vid 15 kvitnia 2022 roku Basic principles of monetary policy during martial law [Decision of the Council of the National Bank of Ukraine No 4-rd dated 15.04.2022]. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG-ml_2022.pdf?v=4 (accessed 12 October 2022).

11. Danylyshyn B. M., Onyshchenko S. V., Maslii O. A. (2019). Socio-economic security: modern approach to ensuring the socio-economic development of the region. *Ekonomika i rehion*, vol. 4 (75), pp. 6–13.

12. *Natsionalnyi bank Ukrainy. Urehulovano diialnist uchasnykiv rynku nebankivskykh posluh na chas dii voiennoho stanu* [National Bank of Ukraine. The activities of non-bank services market participants during the period of martial law have been regulated]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/uregulovano-diyalnist-uchasnikiv-rinku-nebankivskih-poslug-na-chas-diyi-voyennogo-stanu> (accessed 14 October 2022).

13. *Ministerstvo finansiv Ukrainy. Vykonannia derzhavnoho biudzhetu Ukrainy v 2022 r.* [Ministry of Finance of Ukraine. Execution of the state budget of Ukraine in 2022]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/> (accessed 26 October 2022)

14. *Natsionalnyi bank Ukrainy. OVDП, yaki znakho-diatsia v obihu za nominalno-amortyzatsiinoiu vartistiu* [National Bank of Ukraine. Domestic government bonds in circulation by outstanding nominal volume]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/markets/t-bills> (accessed 26 October 2022).